RESUM EXECUTIU

05.07.2016
INICI

17.01.2018
FINAL

Collserola. Quin parc volem per al futur?

BR
BARCELONA REGIONAL
AGÈNCIA DESENVOLUPAMENT URBÀ

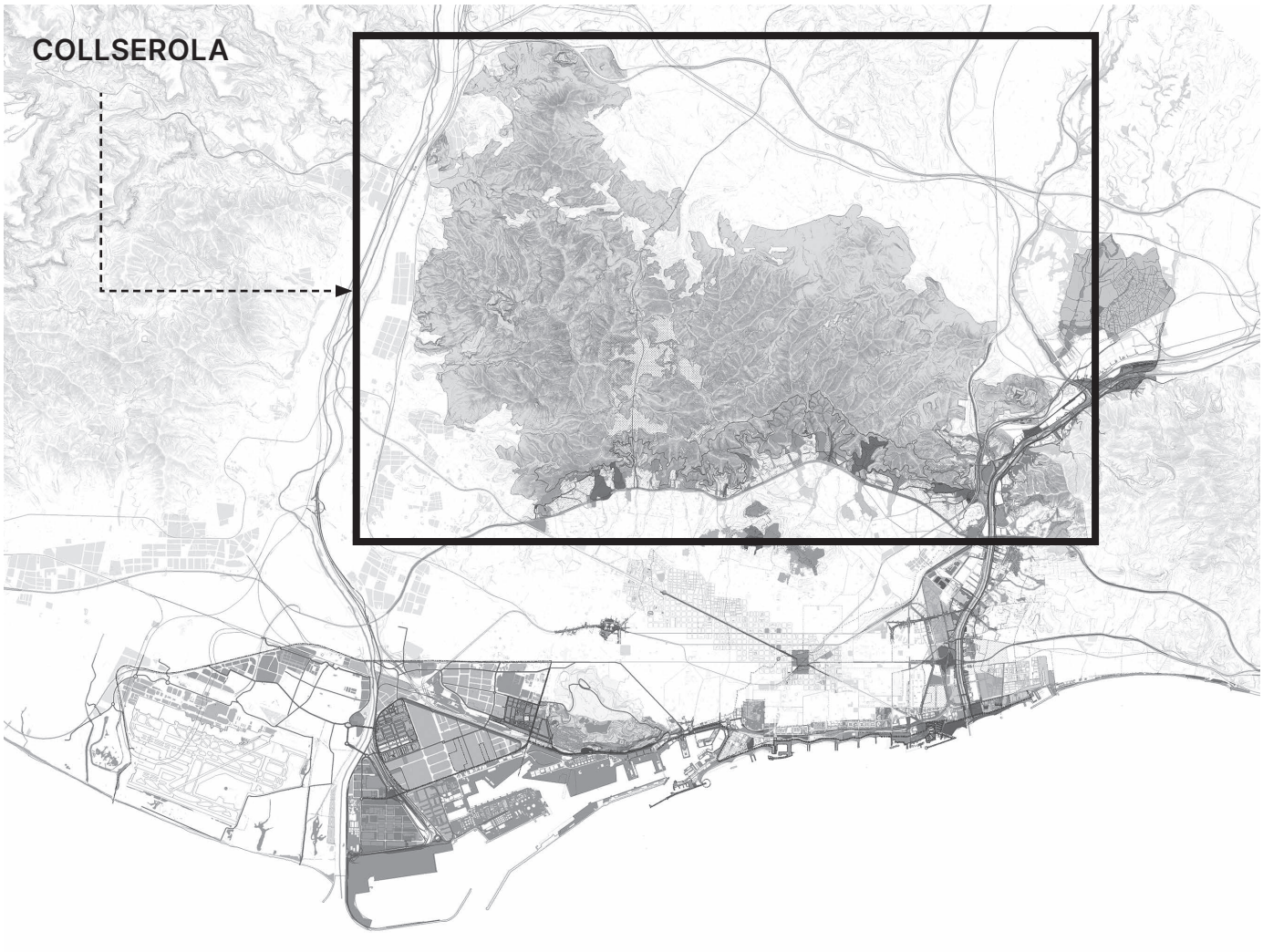

ÍNDEX

1. La necessitat d’un model per a Collserola

2. Cap a un model de parc

Collserola.
Quin parc volem per al futur?

Barcelona reuneix una sèrie de singularitats que fan de Collserola un espai excepcional, amb unes relacions complexes amb la ciutat: la ciutat és responsable d'un alt nivell de pressió cap al parc (amb una alta freqüentació de visitants, i amb ocupació d'usos i pressió urbanística) de la mateixa manera que es beneficia dels seus serveis i n'és un referent de gran valor. Barcelona Regional ha fet una anàlisi del vessant barceloní de Collserola per tal de definir les estratègies que millorin la seva relació amb el parc i que adaptin en el seu territori el model de parc que vol en un futur.

La declaració de Collserola com a Parc Natural l'any 2010 suposa la necessitat d'actualitzar el Pla Especial d'Ordenació i de Protecció del Medi Natural del Parc de Collserola (PEPCo), aprovat l'any 1987. Per això, l'Àrea Metropolitana de Barcelona redacta el Pla Especial Protecció del Medi Natural de Collserola (PEPNat), amb el criteri de respondre a un model futur de parc, consensuat entre els 11 municipis.

En aquest context, i per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, Barcelona Regional ha elaborat un document que defineix el posicionament de Barcelona davant el nou escenari de planificació. El model proposat s'assenta sobre tres pilars: protegir els valors d'aquest espai tan singular, valuós i tensionat; convertir-lo en un parc per a tothom, és a dir, fer de Collserola un espai que aculli les necessitats de natura de tots els ciutadans, que tenen diferents motivacions per a visitar-lo, sense potenciar encara més la massificació; i, per últim, dotar Collserola amb més recursos per tal de desenvolupar els objectius estratègics, fer front a la pressió antròpica i els riscos ambientals, i resoldre la complexitat de la seva gestió, la qual s'ha anat fent cada vegada més aguda.

1 La necessitat d'un model per a Collserola

Collserola sovint es considera com el gran «parc central» metropolità: està rodejat per 9 municipis de la metròpoli, gairebé 2 milions d'habitants viuen al llarg dels seus 190 km de vores urbanes i 3,5 milions de persones el visiten anualment. El parc és un element identitari únic, una de les referències del paisatge i un reclam insubstituïble per a l'ús social i el contacte amb la natura. Però Collserola no és un parc qualsevol sinó un Parc Natural, amb majúscules: 8.295 ha de superfície constitueixen un sistema fonamental per al funcionament ecològic de la matriu d'espais oberts de la metròpoli.

Collserola és el gran espai de proximitat que proveeix la ciutat de nombrosos serveis ecosistèmics i al mateix temps és el pol de biodiversitat: en aquest espai, relativament petit, es detecten unes 940 espècies d'animals. A més, el 66 % de la superfície són hàbitats protegits.

Gràcies als processos ecosistèmics que allotja, Collserola és un reservori de salut i de cicles naturals que milloren substancialment la qualitat de vida dels ciutadans metropolitans.

D'altra banda, el parc sacia la nostra necessitat de natura: una ciutat densa i compacta com la nostra té avidesa d'espais naturals. El parc ens n'ofereix un contacte molt proper, immediat i quotidià. La gran majoria de visitants (el 70 %) l'usa per caminar, passejar o fer d'altres activitats esportives.

3,2 milions d'habitants a l'àrea metropolitana
Més de la meitat del PIB de Catalunya
3,5 milions de visitants a l'any
1,9 milions d'habitants al seu entorn directe

Edificis
Línies Eléctriques
Tren
Carreteres
Parc de Collserola

Collserola educa i sensibilitza. És un recurs que permet activitats per a totes les edats que ens podrien apropar a una cultura de la sostenibilitat, a valorar la preservació de la biodiversitat, dels processos ecològics, del patrimoni cultural i de l'agricultura. Aquesta cultura és imprescindible per a la preservació del parc.

La juxtaposició del seu valor ecològic amb el valor d'ús social fa destacar Collserola de la resta dels espais oberts de la metròpoli. Una metròpoli que ha canviat dràsticament el seu caràcter al llarg dels últims 50 anys, en què ha transformat 22.000 ha de sòl agrícola a sòl urbà: avui dia només queden 5.727 ha agrícoles (413,6 a Collserola) davant de les actuals 28,692 ha de sòl forestal i 29.000 ha de sòl urbà. Aquesta pèrdua de diversitat del mosaic, a la qual cal afegir la pressió antròpica i els possibles efectes del canvi climàtic, demanen una actualització estructural del concepte de protecció dels espais oberts.

La pressió que exercim al parc provoca fragmentació i aïllament: per Collserola passen serveis, infraestructures i equipaments, que creuen i voregen el Parc i que, tal com són fonamentals pel funcionament de la metròpoli, també tensen els valors del parc. La hiperfreqüentació no repercuteix en una consciència col·lectiva dels seus valors ni del seu paper en la salut i en el metabolisme de la ciutat. Tampoc hi ha una sensibilització dels impactes que provoquem visitant-la massivament. Reconeixem Collserola com a recurs a usar però no com un bé comú a protegir. Per altra banda, no es

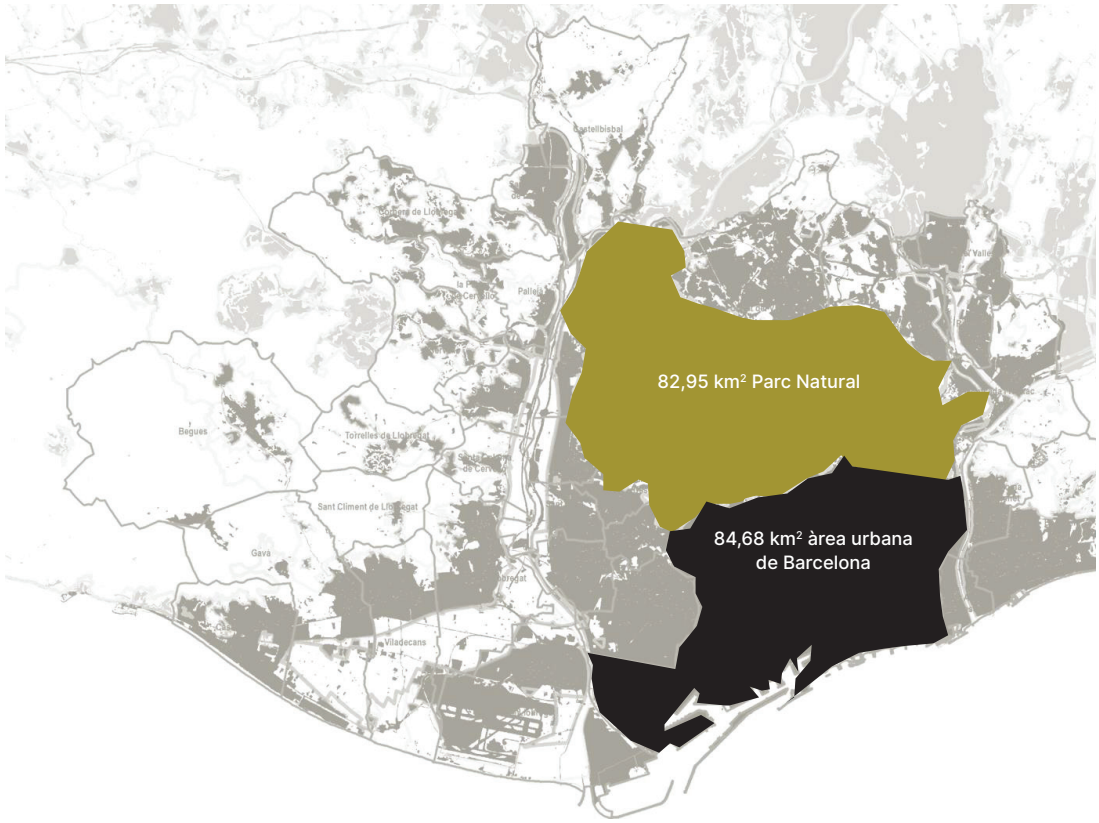

pot evitar que la gent vagi al parc: la demanda de l'ús de Collserola com a gran espai natural proper i com a gran proveïdor de serveis anirà en augment. L'espai de vora és clau, ja que concentra moltes de les pressions i dels processos que amenacen Collserola, fins i tot, fora dels límits del Parc Natural.

Paral·lelament a una pressió i uns riscos en augment, el finançament del parc ha anat disminuint a mesura que s'ha desvinculat el compromís en la seva gestió per part de les diferents institucions. En aquest context, la necessitat de màxima protecció i enfortiment dels valors ecològics de Collserola no és negociable. El repte actual és compatibilitzar la protecció amb l'ús social tenint en compte que la demanda d'ús augmentarà i que els serveis ecosistèmics que el parc ofereix seran cada vegada més necessaris per al benestar comú.

Protegir, reactivar i dotar són tres objectius clau per reimpulsar el compromís de Barcelona amb el parc i poder preservar, i sobretot millorar, aquest bé comú fonamental per a la salut i la qualitat de vida dels ciutadans metropolitans que és Collserola. Però no es tracta només de millorar: estem davant d'una gran oportunitat per reinventar la relació de la ciutat amb la muntanya.

2 Cap a un model de parc

El model de Collserola ha de ser inclusiu i ha de construir una proposta que entengui la complexitat del parc, els reptes que afronta i els valors que té. També ha de saber com garantir la preservació dels valors ambientals i alhora conviure amb l'elevada demanda d'ús que ve propiciada per una necessitat d'estar en contacte amb la natura. El model de parc ha de considerar la singularitat de la posició de Collserola, en contacte amb la ciutat i al bell mig de la metròpolis. S'han plantejat tres estratègies, que, enteses conjuntament, deriven en un model de parc:

1. **Protegir Collserola**
2. **Reactivar: Un parc per a tothom**
3. **Dotar amb recursos**

En paral·lel, s'ha desenvolupat el model plantejat per a Collserola a dues escales complementàries entre si: a l'escala territorial i a l'escala de ciutat.

➔ **El model territorial i el seu encaix al vessant de Barcelona**

- Les zones tranquil·les i els nodes d'activitat en el vessant barceloní.
- Un límit recognoscible per tal de protegir el parc.
- Recuperar els drenatges del vessant barceloní.
- Els recorreguts en el vessant barceloní.
- Recuperar l'agricultura en el vessant barceloní.

➔ **El model com a guia d'actuacions en el vessant de Barcelona**

ESTRATÈGIA 1: Protegir Collserola

Els valors ecològics del parc vénen donats per elements com la xarxa hídrica, els boscos madurs i els boscos interiors, pels espais de valor per a la flora i per a la fauna, els més allunyats de la contaminació acústica i lumínica, els llocs on la qualitat ecològica està reconeguda, i els boscos més vulnerables al canvi climàtic.

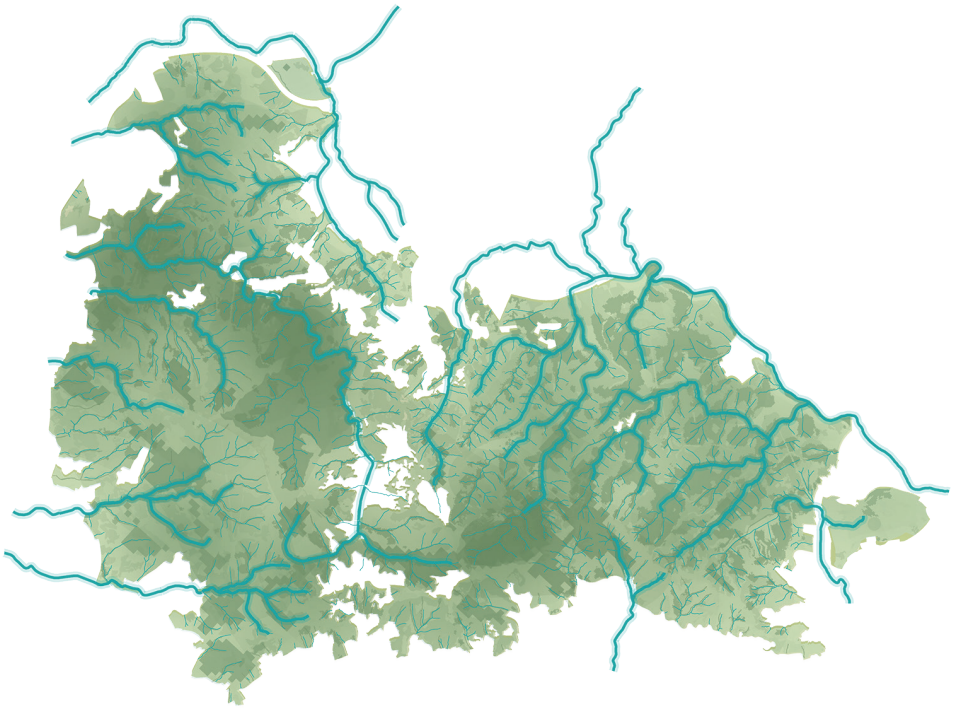

PRESERVAR ELS VALORS.

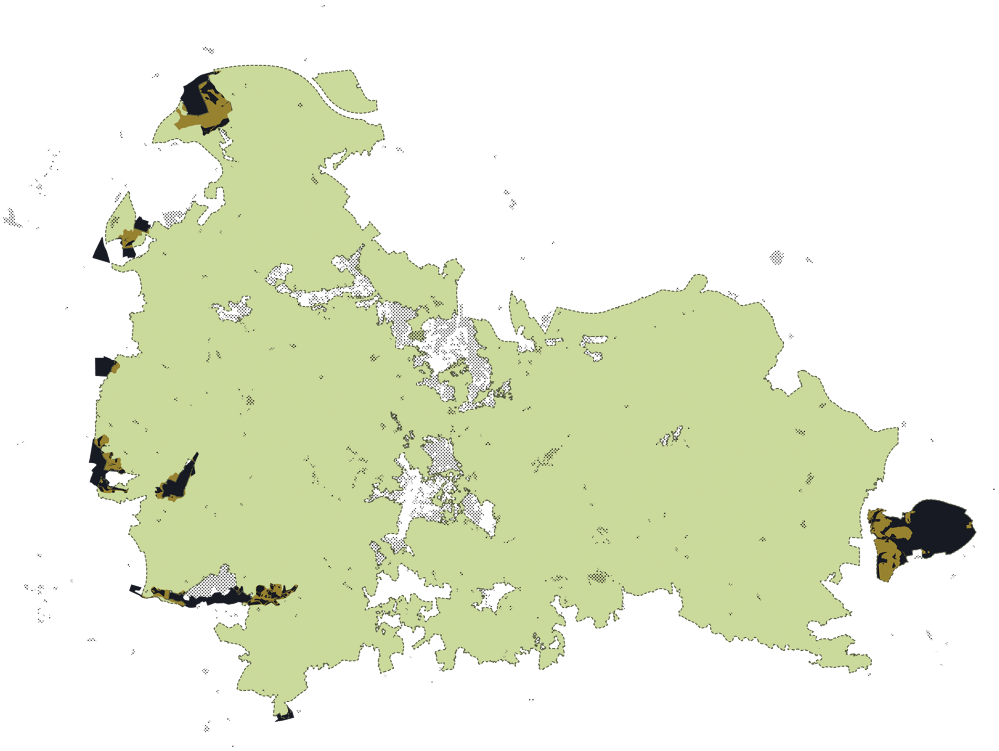

RESTAURAR ELS ESPAIS DEGRADATS.

L'objectiu primordial pel parc de Collserola no pot ser altre que protegir-lo, perquè continuï sent un dels elements naturals més valuosos i funcionals de la metròpoli al llarg del temps. Aquest objectiu es vincula a accions que fomentin la biodiversitat, restaurin els espais degradats, afrontin l'aïllament del parc en relació amb la resta de la xarxa d'espais oberts i recuperin la complexitat del mosaic paisatgístic.

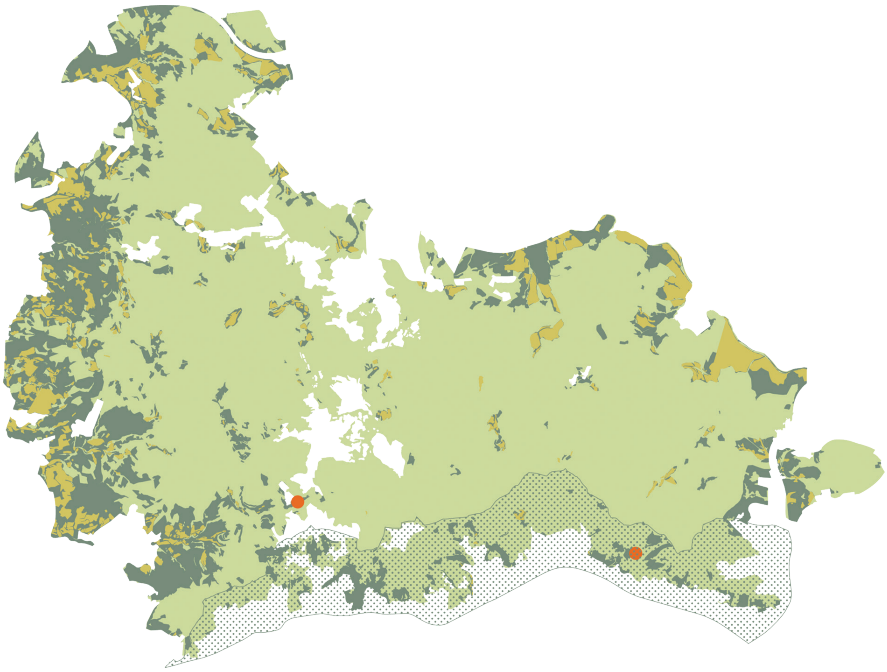

RECUPERAR L'AGRICULTURA.

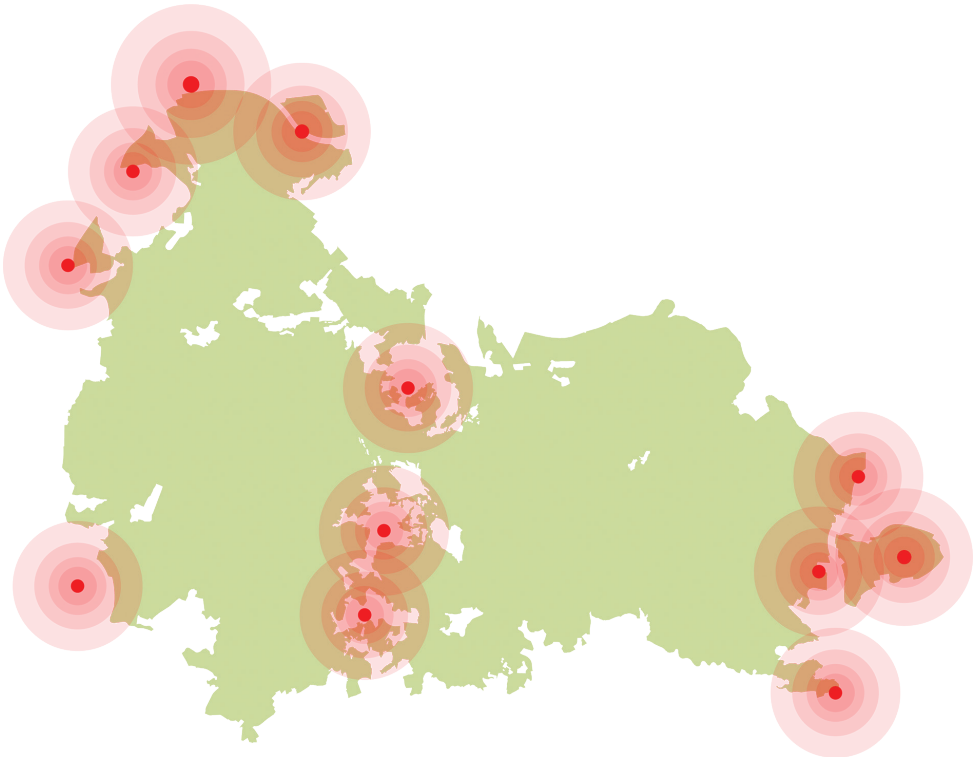

RESTAURAR ELS PUNTS CRÍTICS.

Collserola.
Quin parc volem per el futur?

Estratègia 1: Protegir

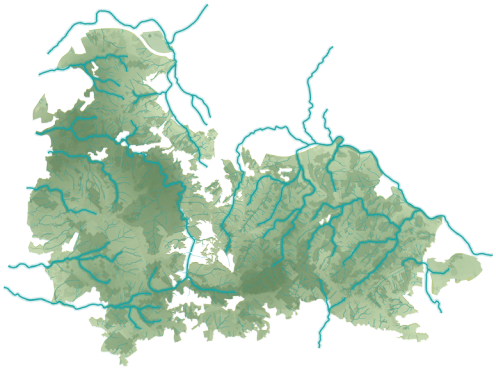

PRESERVAR I RECONÈIXER ELS VALORS

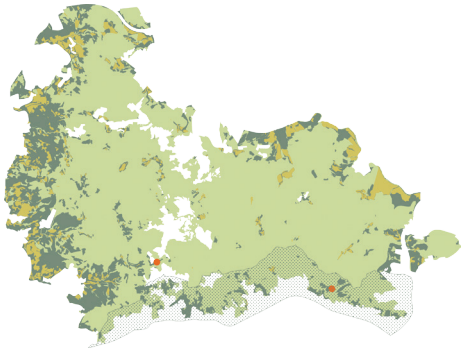

RECUPERAR L'AGRICULTURA

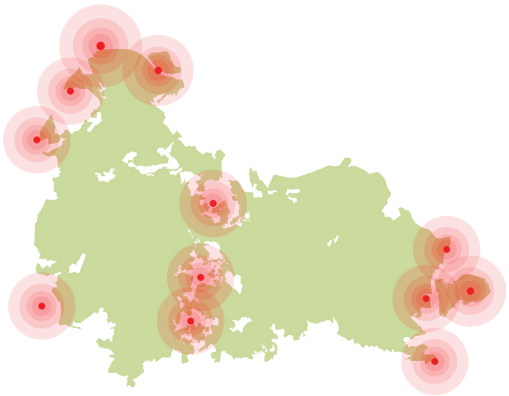

RESTAURAR ELS PUNTS CRÍTICS

Estratègia 2: Activar

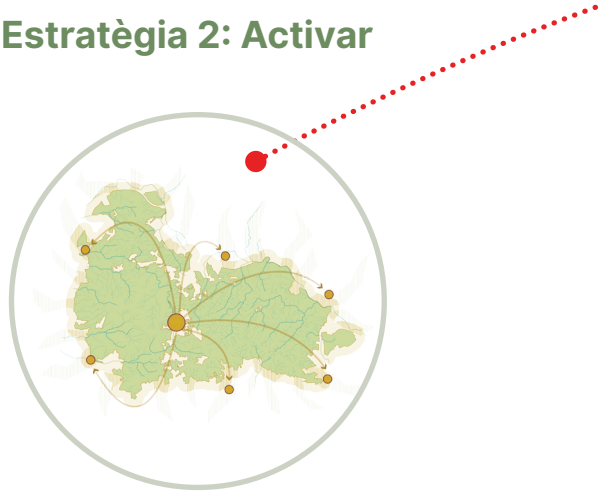

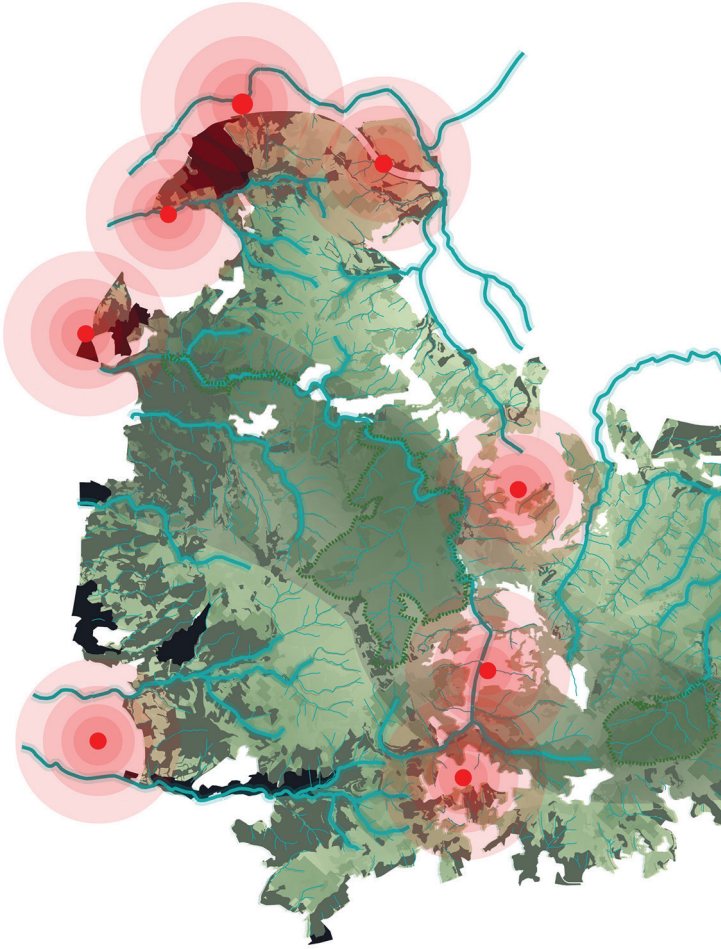

Estratègia 3: Dotar

MÉS FINANÇAMENT

MÉS SÒL PÚBLIC

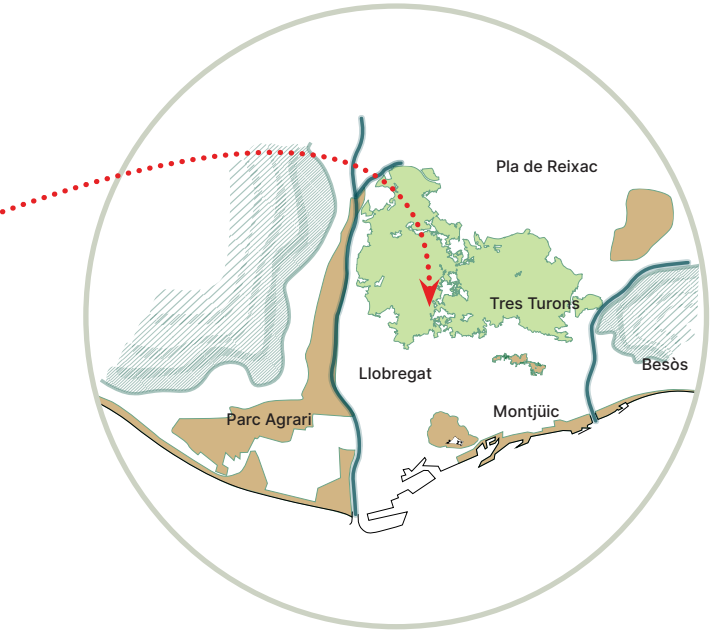

→ Apropar el parc a la ciutadania:
activar la seva vora fer-ho baixar a la ciutat

→ Diversificar l'oferta a escala ciutat
i metropolitana

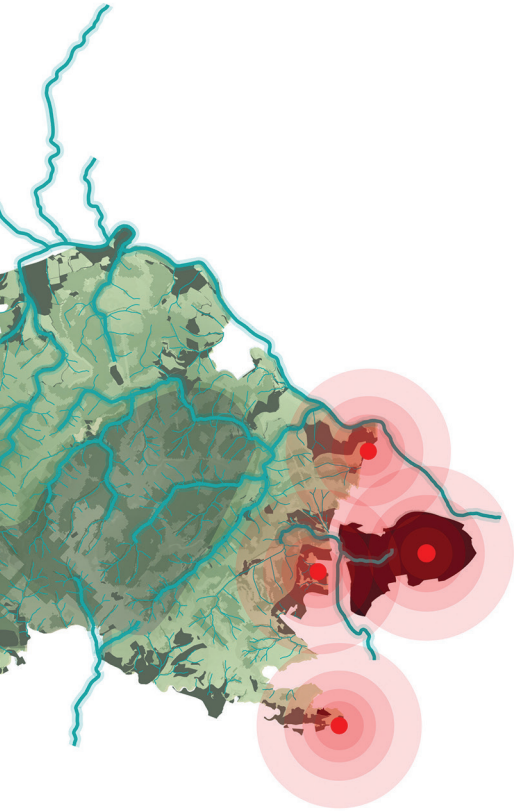

MÉS PERSONAL

MÉS CONEIXEMENT

El model territorial i l'encaix al vessant barceloní

ZONES TRANQUIL·LES I NODES D'ACTIVITAT

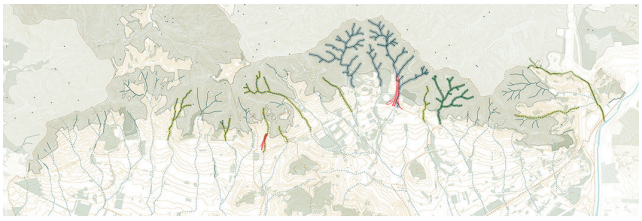

RECUPERAR DRENATGES

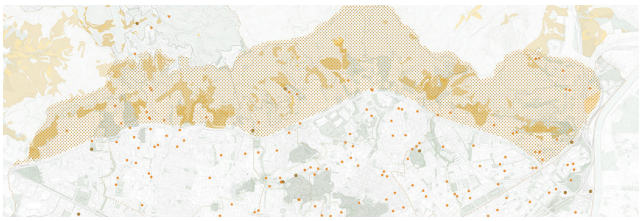

RECUPERAR L'AGRICULTURA

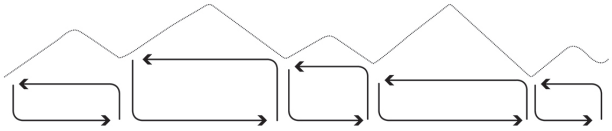

RECORREGUTS: ITINERARIS

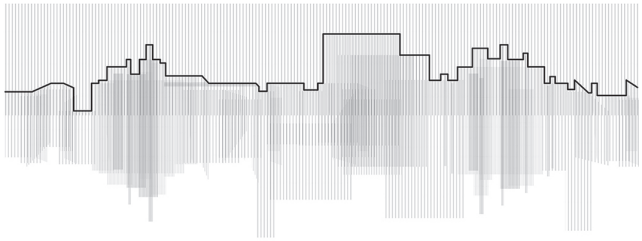

LÍMIT RECOGNOSCIBLE

EL MODEL. Guia d'actuacions en el vessant de Barcelona

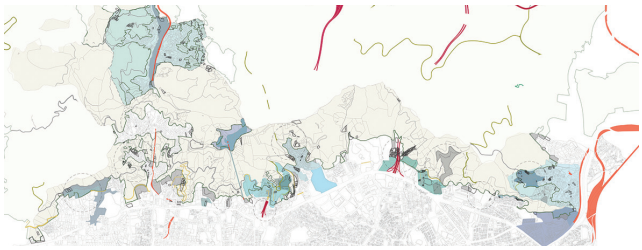

ESTRATÈGIA 2: Reactivar un parc per a tothom

És important reconèixer el paper de Collserola com a parc per a tothom, però no per a tota mena d'ús. Cal capgirar la situació i, en lloc de pressionar-lo des de la ciutat, fer «baixar» el parc i apropar-lo físicament i cultural, a la ciutadania.

DIVERSIFICAR L'OFERTA.

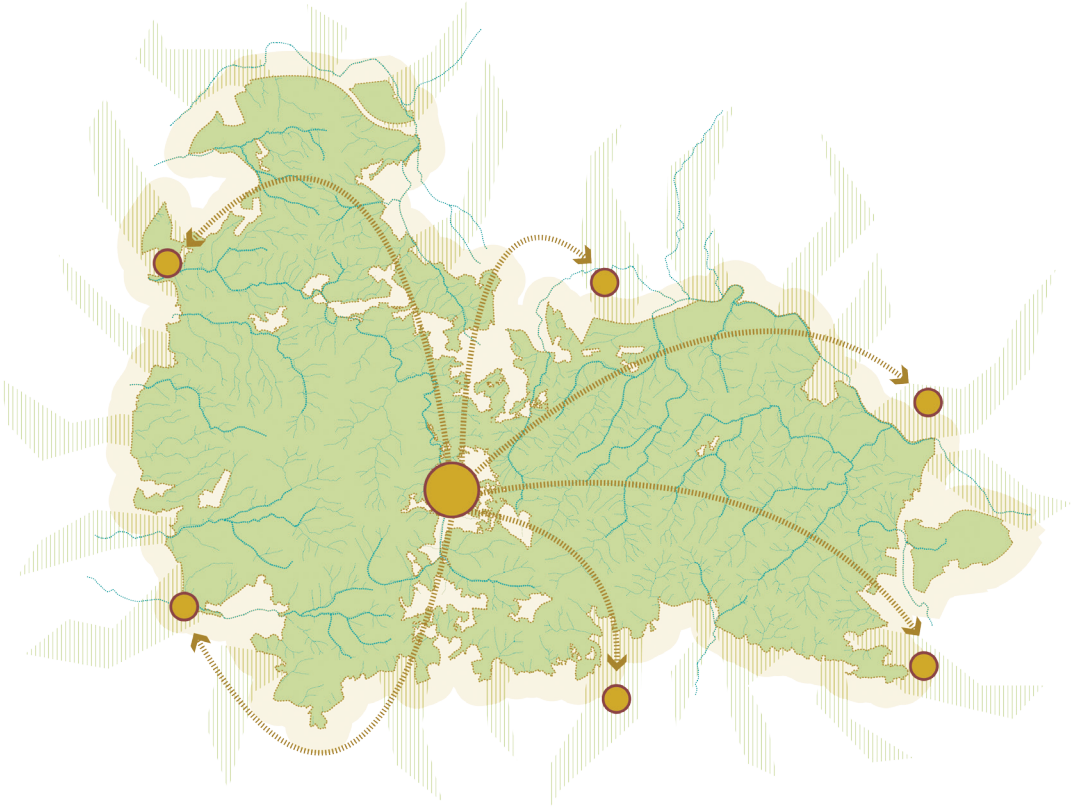

APROPAR EL PARC A LA CIUTADANIA.

ESTRATÈGIA 3: Dotar amb recursos

És clau dotar Collserola amb recursos. De fet, ha de ser el primer pas per poder avançar en l'estratègia territorial, augmentar el nombre de personal i fer-ne un seguiment amb informació detallada i actualitzada.

- **Més finançament:** és la clau per a desenvolupar els objectius estratègics. Cal superar la disminució del finançament que, paral·lels a l'augment de la pressió, han fet més aguda la complexitat en la gestió del parc.
- **Més sòl públic:** amb una implicació directa dels municipis i administracions del parc, caldria buscar els espais d'oportunitat que, per ubicació estratègica i per possibilitat en la gestió urbanística, poguessin ser adquirits per a l'òrgan gestor i facilitessin la territorialització de les diferents estratègies.
- **Més personal:** la quantitat de treballadors que fan les tasques d'anàlisi, gestió, vigilància i divulgació de l'espai natural no es correspon al grau de complexitat del parc i no és prou per a executar les estratègies proposades. Caldria dotar el parc amb més persones qualificades per a les diferents tasques.
- **Més coneixement:** és imprescindible disposar d'informació detallada i actualitzada del parc: dels seus sistemes naturals, de l'estat dels passos de fauna, del nombre de visitants, de la intensitat d'ús en les diferents zones, etc. Aquest coneixement, si s'articula amb els indicadors adequats (multiescalars, continuats i lligats a les estratègies) servirà per avaluar l'evolució del seu estat i l'èxit en la gestió, sabent si ens aproximem als objectius marcats per aconseguir el parc que volem.

Escala territorial: el model territorial i el seu encaix al vessant de Barcelona

Un parc per a tota la ciutadania que té en compte els valors ecològics s'ha de vertebrar amb espais multifuncionals, on tenen un paper l'ecologia, el paisatge i l'ús social, representats aquests tres aspectes amb diferents gradients, segons la proposta que es desenvolupi en cada un d'aquests espais.

El model de parc requereix **gestionar els usos mitjançant un gradient d'intensitat** que es defineixi a partir de criteris de funcionalitat ecològica i social de la matriu.

Protegir els valors dels ecosistemes i fomentar la biodiversitat i la qualitat dels hàbitats requereix que es designin **zones tranquil·les**, on es garanteixin baixes intensitats d'ús, bona qualitat ambiental i dels hàbitats i una menor pressió urbana. És bàsic un bon coneixement i seguiment del territori, de l'estat dels hàbitats i de la funcionalitat dels sistemes naturals per a definir les zones més tranquil·les.

Per reduir la pressió en les zones tranquil·les cal necessàriament l'existència de **nodes d'activitat** on es concentri l'ús més social. És necessari que els nodes se situïn a la vora del parc, més a prop de la ciutat, amb l'objectiu doble d'apropar el parc a la ciutadania i de retenir la pressió a l'interior i així preservar i enfortir el Parc. Un mateix node a la vora pot situar-se a cavall entre dins i fora dels límits del parc, lligant els dos espais.

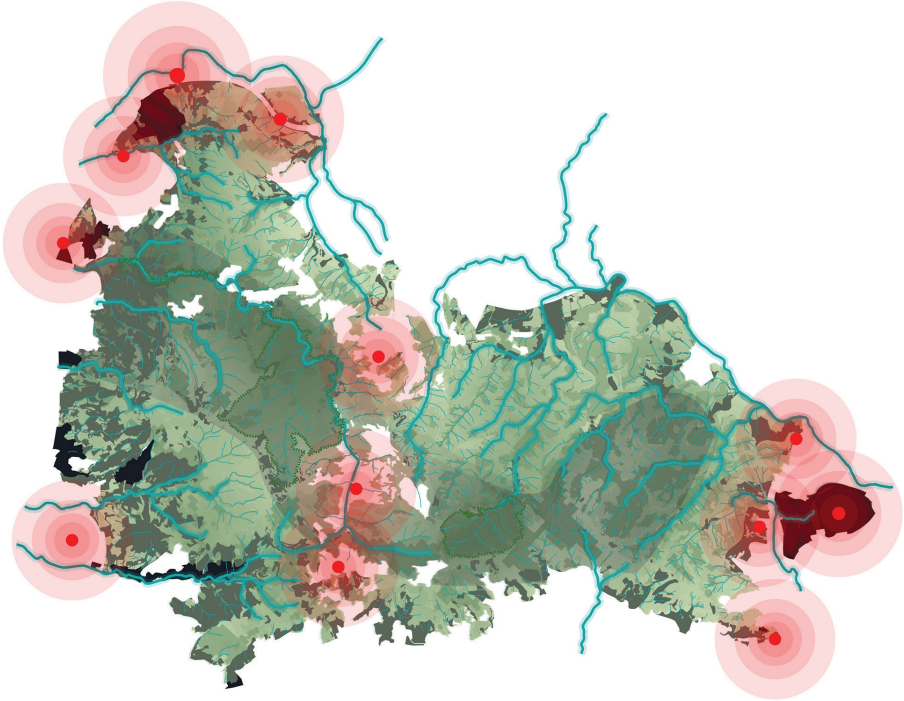

MODEL TERRITORIAL.

Per la seva banda, Barcelona i la seva relació amb el parc reuneixen una sèrie de singularitats que fan de Collserola un espai excepcional per a la ciutat. No totes les ciutats tenen un espai natural de les mateixes dimensions que la part urbana construïda: Collserola sembla l'analogia natural de la ciutat.

Collserola és fons escènic i l'únic sòl no urbanitzable de la ciutat, de més de 1.600 ha. El vessant barceloní de Collserola és el més abrupte i assolellat de tots els municipis que la conformen, i té el límit de contacte més llarg (més de 60 km) amb la ciutat urbana, amb una contrastada diversitat sòcio-morfològica de teixits urbans de contacte. La pressió que la ciutat de Barcelona exerceix al parc és anàloga a la seva opacitat i la seva densitat poblacional. El 41 % dels visitants del parc provenen de Barcelona. Al vessant de Barcelona hi ha una sèrie d'elements clau que cal tenir en compte a l'hora de vincular les estratègies generals del model que volem pel parc: els drenatges, els contrastats teixits sòcio-morfològics de contacte amb el parc, els espais oberts de la vora, que es poden relacionar amb l'interior de la ciutat a través de corredors verds, i els camins d'accés al parc.

Cal respondre a la demanda de repensar la relació amb el parc i de definir, des de la perspectiva de la ciutat, uns objectius estratègics que vinculin mesures de protecció dels valors ambientals amb estratègies per gestionar-ne l'ús social. El model de parc basat en la gestió de les intensitats d'ús per tal de protegir les seves funcionalitats naturals bàsiques i en l'apropament del parc a la ciutat es territorialitza amb diferents estratègies adaptades a la realitat barcelonina.

Les zones tranquil·les i els nodes d'activitat en el vessant barceloní

La principal zona tranquil·la correspon a l'àrea dels entorns de les valls dels torrents de Fondanills, d'En Pallós i de Duran, al districte d'Horta–Guinardó. La zona es caracteritza per uns alts nivells de biodiversitat en el context de la serra i per una densitat poblacional baixa, ja que a l'entorn s'ubiquen grans zones d'equipaments: el velòdrom d'Horta, el recinte Mundet i dos grans parcs, el del Laberint d'Horta i el del Palau de les Heures.

Es proposen tres nodes d'activitat principals:

1. **Per a l'ús social:** conjunt del parc de l'Oreneta–jardins de Marquès de Sentmenat + parc de Joan Reventós. El caràcter actual dels parcs permet acollir usos que no necessiten la naturalesa específica del parc natural i augmentar l'oferta d'ús de lleure, actualment ja present en aquest espai. L'àmbit pot oferir alternatives reals fora del nucli interior del parc amb la finalitat de retenir les pressions a la seva vora.
2. **Per a l'educació ambiental i l'activitat agrícola:** Vall de Can Masdeu, idònia per fomentar i articular un projecte de recuperació agrícola de la serra i, paral·lelament, projectes d'educació, formació i ocupació.
3. **Carretera de les aigües:** passeig que representa un espai distintiu i identitari del parc, uns dels seus reclams insubstituïbles. És important reconèixer-ne el caràcter actual i intentar aprofitar-ne l'alta freqüentació per convertir-lo en un node de foment i comunicació dels valors del parc.

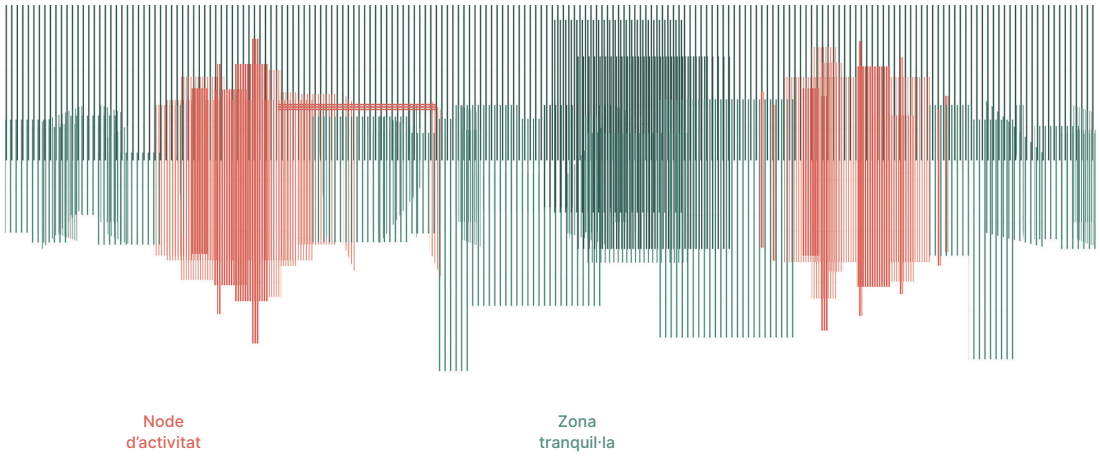

Més enllà d'aquests nodes principals, es detecten una sèrie de llocs complementaris que s'ofereixen tant per l'ús d'oci i de gaudir de la natura com per a desenvolupar activitats relacionades amb la muntanya, com per exemple l'agricultura.

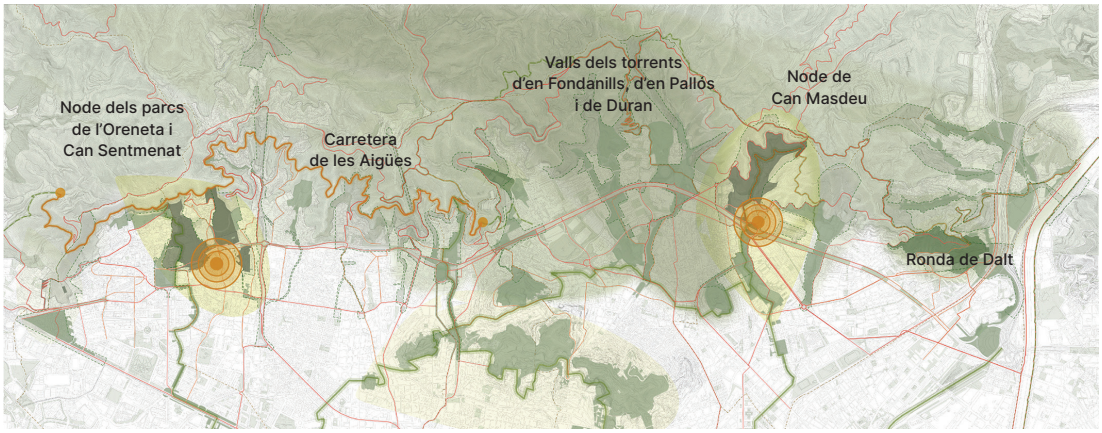

Un límit recognoscible per tal de protegir el parc

Dissenyar una línia de contacte clara i recognoscible entre el parc i la ciutat pot contribuir a la protecció de l'espai natural. El pas d'un ambient a l'altre hauria de ser evident per tal d'activar la consciència de la ciutadania sobre els valors del parc i la importància de protegir-los. En aquest sentit, és important que es promoguin actuacions paisatgístiques que, amb pocs recursos, dignifiquin l'espai i potenciïn la percepció dels valors del parc.

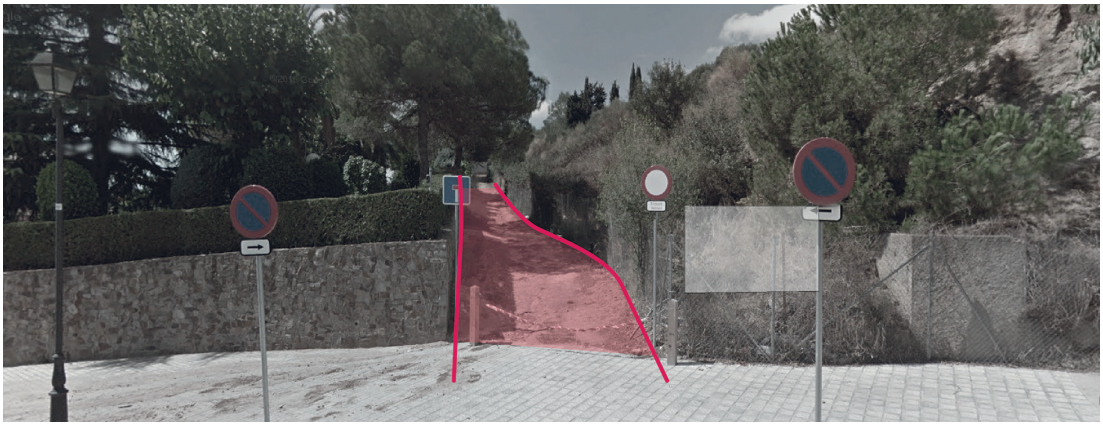

Recuperar els drenatges del vessant barceloní

Els drenatges són espais duals: d'una banda, resguarden un nivell de «naturalitat» alt i són claus per a la funcionalitat ecològica, ja que són conductors de fluxos ecològics; de l'altra, són elements que relacionen ciutat i parc i poden ser la base per a la creació de paisatges singulars, específics i distintius del vessant. Els drenatges més importants poden tenir un paper significatiu en zones tranquil·les, i els menors poden assumir un ús social regulat, per exemple, com a parcs urbans o elements definitoris per a renaturalitzar el teixit urbà.

Sota aquest marc estratègic es dirigeix la gestió dels fluxos en els camins. Es proposa equipar els camins més utilitzats (com la carretera de les Aigües) aprofitant l'alta freqüentació per comunicar els valors i els usos adequats del parc. I per contra, desdibuixar alguns camins, per protegir els espais de valor natural i fer-los més tranquils. Es pot anar un pas més enllà, sortir dels límits del parc i buscar espais verds a les vores per a vincular-los amb el parc a través de recorreguts que els relliguin, aprofitant si es pot la relació amb alguns nodes. Així, es treu pressió a l'interior del parc, s'atrau gent a les vores, i es diversifica l'oferta amb uns itineraris nous que estableixen un diàleg viu entre ciutat i parc.

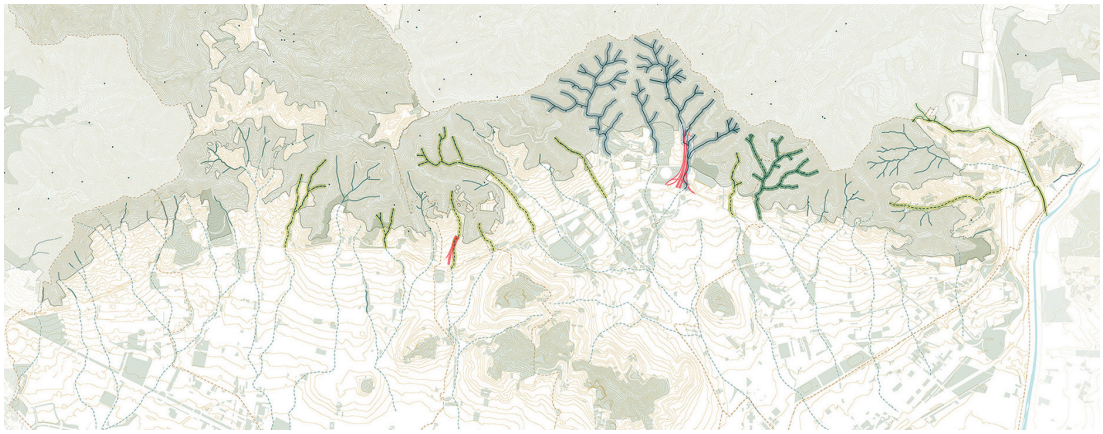

Els recorreguts en el vessant Barceloní

Els itineraris: La definició dels recorreguts ha de ser coherent amb l'estratègia d'intensitat d'ús. En aquest sentit, és important configurar els camins que connecten els nodes d'activitat en forma de circuit tancat, amb punt d'inici i final a la ciutat, i preferiblement vinculat a una parada de transport públic. Els camins ubicats a les zones tranquil·les haurien de limitar-se a un nombre reduït i amb intensitats d'ús baixes.

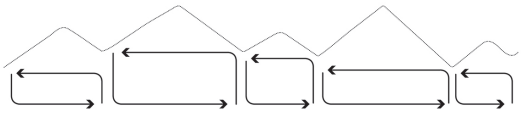

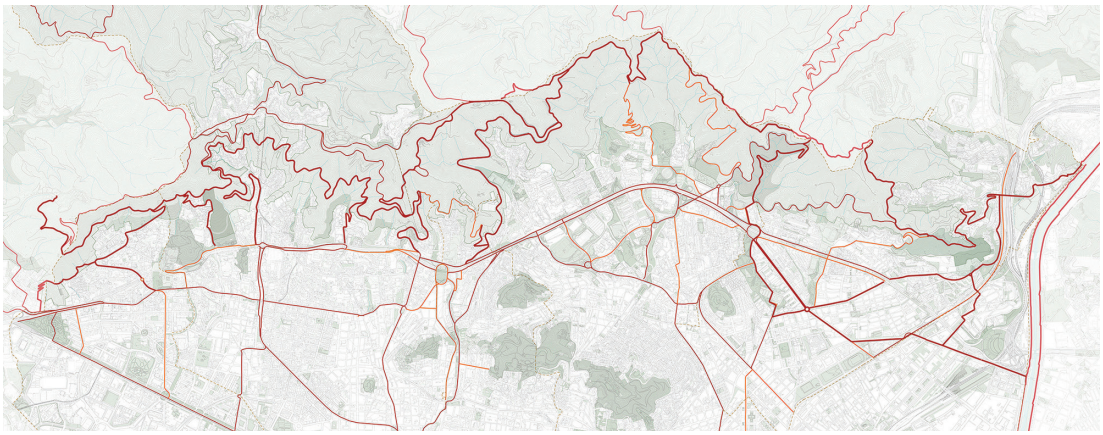

El camí a mitja cota: Paral·lelament, amb l'objectiu de millorar la connectivitat longitudinal entre els barris del vessant barceloní, es proposa potenciar un camí que intenta recosir els barris de manera longitudinal per sobre de la Ronda. La seva vocació no és substituir els camins de cotes més altes, immersos en el parc i amb vistes panoràmiques a la ciutat, sinó contribuir a l'activació de les zones verdes que ja hi ha i, en certa manera, reduir l'efecte barrera provocat per la presència de les grans peces d'equipaments.

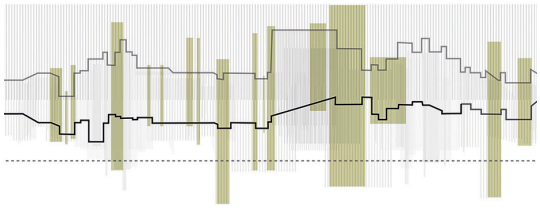

Recuperar l'agricultura en el vessant barceloní

L'estratègia d'implantació de l'activitat agrícola al vessant barceloní del parc es considera important ja que, més enllà de la recuperació d'una activitat tradicional, el foment de l'agricultura permet establir noves sinergies entre la muntanya i la ciutat, fomentant una relació productiva i un millor equilibri ambiental. La implantació d'activitat agrícola hauria de combinar-se amb la recuperació de la vegetació pròpia de la serralada.

La recuperació agrícola, així com la restauració de punts crítics de connectivitat i de zones degradades són arguments que ajuden a perfilar el destí final dels diferents projectes que vagin definint-se sota l'estratègia territorial de zones tranquil·les i nodes.

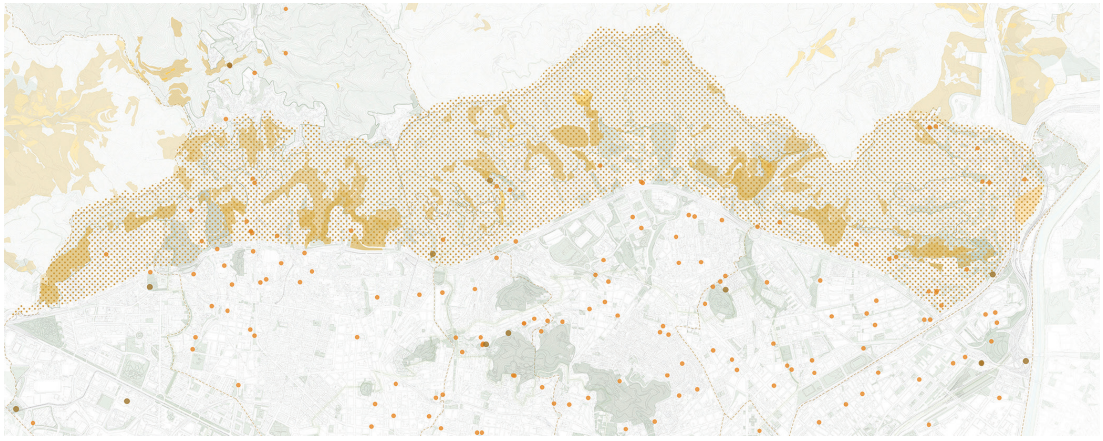

Escala de ciutat: el model com a guia d'actuacions en el vessant de Barcelona

El model del parc ha de ser l'origen dels criteris a prendre en les decisions que afectin els espais de la ciutat relacionats amb Collserola. Al vessant barceloní de Collserola hi ha diferents àmbits que històricament han estat motiu de debat, principalment per la seva complexa situació urbanística: assentaments amb afectacions urbanístiques i per conseqüent amb alguns dèficits importants, grans reserves viàries i ferroviàries que avui dia segurament no es desenvoluparan i desajustos entre la realitat física i el planejament. La visió global i coherent amb el model de parc natural ajuda a donar resposta a aquests problemes històrics.

Protegir el parc definitivament implica repensar la ciutat i, sobretot, la vora de contacte amb el parc mitjançant processos recíprocs entre aquests dos sistemes dinàmics, i per afegir valor a tots dos, en termes ecològics, paisatgístics i identitaris.

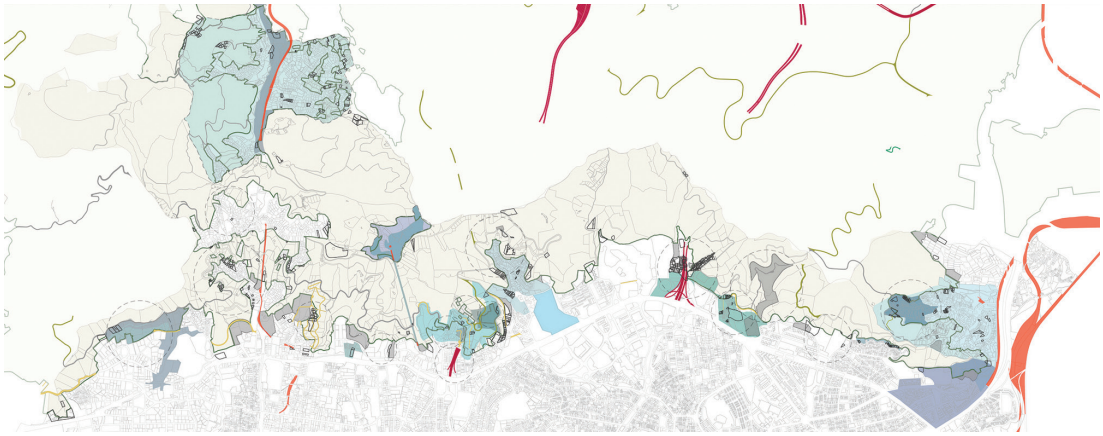

COORDINACIÓ

Marc Montlleó. Biòleg / Director de l'Àrea de Medi Ambient i Eficiència Energètica

Ioanna Spanou. Arquitecta i paisatgista / Cap d'Anàlisi Urbana

EQUIP TÈCNIC

Albert Carbonell. Biòleg i tècnic de GIS

Sílvia Martín. Ambientòloga

Isabel Peirató. Arquitecta

Clara Roig. Arquitecta

Giorgia Sgarbossa. Arquitecta i paisatgista

Erick Valdez. Arquitecte

I el suport tècnic i administratiu de Barcelona Regional

Document V1,
Setembre 2019.

© IMATGES
© TEXTS

BR–Barcelona Regional

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, distribuïda, transformada, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars de la seva propietat intel·lectual.

Ajuntament de Barcelona

BR
BARCELONA
REGIONAL

Carrer 60, 25–27
Edifici Z. 2a planta
Sector A. Zona Franca
08040 Barcelona

T (+34) 932 237 400
F (+34) 932 237 414
br@bcnregional.com
www.bcnregional.com